

Marten Toonder heeft voor zijn Bommilverhalen zo'n 1500 persoonsnamen verzonnen; *Bulle Bas*, *Bul Super* en *Hiep Hieper*, *Terpen Tijn* en *Argus* zijn gemakkelijk te doorgronden. Maar wat zit er achter *Amos W. Steinhacker*, *Kobbe Kobbema* en *Tom Poes*? Dit is de derde bijdrage in een serie artikelen over het taalgebruik van Marten Toonder, in verband met het erelidmaatschap van het genootschap dat hem op 21 oktober zal worden toegekend.

Drs. J. Bruggeman, redacteur van Heer Bommel – Volledige werken – De dagbladpublicaties

Persoonsnamen in de Bommilverhalen

In elke aflevering van de Bommilverhalen kan de lezer genieten van Marten Toonders specifieke taalgebruik: zijn milde ironie, de vele stijlfiguren en talrijke nieuwvormingen. Zijn spel met de taal is heel duidelijk zichtbaar in de naamgeving van de honderden personages die in de verhalen voorkomen. Vermoedelijk heeft Toonder zo'n 1500 namen bedacht. Met een naam stelt de auteur ons niet alleen het personage voor, hij kan ons door middel van namen ook iets over die persoon en diens karakter vertellen.

● (ON)DOORZICHTIGE PERSONAGES

De namen in de Bommilverhalen zijn niet volgens vaste regels geconstrueerd, maar er zijn toch wel enkele

groepen of categorieën te onderscheiden. De eerste en gemakkelijkst herkenbare groep is die waarbij de naam overeenkomt met de uiterlijke verschijningsvorm van het personage. Tom Poes is een kat, kapitein Wal Rus is een walrus, professor Joachim Sickbock is een

bok en de arts Baboen is een aap. Er zijn ook namen die een kenmerk van het dier in zich hebben. Wolle Waf is een hond, en Wammes Waggel is een gans.

Bij anderen sluit de naam aan bij het beroep dat de persoon uitoefent. Terpen Tijn bijvoorbeeld is kunst-

dokter Baboen

schilder. Iets ondoorzichtiger is de naam van de vliegtuigmonteur Egger Avegaar in 'Heer Bommel en zijn heldendaden'. Het woord *egger* is een verbastering van *avegaar*, en dat laatste is de aanduiding voor een grote boor. De naam past dus uitstekend bij iemand die veel met gereedschap werkt.

Bij de derde te onderscheiden groep vertelt de naam ons al iets over het karakter van het personage. In de naam *Bulle Bas* zit het norse karakter van de politicommissaris van Rommeldam besloten. En ook de naam *Pikkin* verraadt direct het inhagige karakter van de boosaardige dwerg.

Over de namen van de twee hoofdpersonen is veel meer te zeggen. Tom Poes lijkt eenvoudig, maar er zijn allerlei verbanden met andere zaken te leggen. De achternaam komt overeen met het uiterlijk: Tom Poes is een kat. Zijn voornaam lijkt willekeurig, maar er bestaat in de literatuur nog een beroemde kat Tom. In 1760 verscheen *The Life and Adventures of a Cat*, waarvan de hoofdpersoon ook Tom heet. Het boek was zo populair dat het woord *tomcat* sindsdien in het Engels gebruikt wordt voor een kater. Voor- en achternaam van Tom Poes vormen samen weer één woord: *tompoes*. In het tweede

deel van zijn autobiografie, *Het geluid van bloemen* (1993), schrijft Toonder dat het gebakje de directe aanleiding voor de naam is geweest.

"Ik legde uit dat ik om drie uur die afspraak had, zonder dat ik een naam wist voor de poes. Ze [Phiny Dick, J.B.] keek verrast op van haar gebakje, en zonder verder na te denken riep ze lachend dat ik hem toch Tompoes kon noemen. Die had ze net gezien bij Berkhof: een stapeltje tom-poezen."

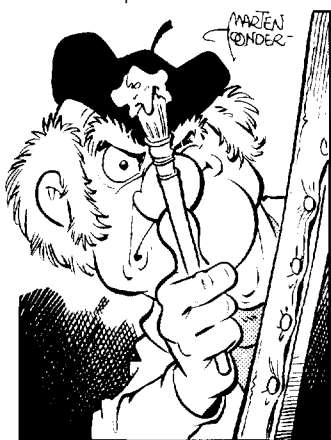
Er heeft ook een echte Tom Pouce bestaan. Dit was een lilliputter, die in de vorige eeuw op kermissen te bezichtigen was. Met hem heeft Tom Poes de kleine gestalte gemeen, waar in de eerste verhalen een paar maal op gewezen wordt.

● DE HELDER KRAAIENDE

De naam van heer Ollie, Olivier B. Bommel, heeft de opbouw van een Amerikaanse naam. Hij bestaat uit een voornaam voluit, een zogenaamde 'middle initial' en daarachter de familienaam. Dit type namen komen we ook tegen bij enkele Amerikaanse presidenten: Franklin D. Roosevelt, John F. Kennedy, Lyndon B. Johnson. De ruitjesjas die heer Bommel draagt, wijst ook in de richting van Amerika.

Het woord *bommel* heeft in het WNT wel vijf verschillende betekenissen. *Bommel* is onder andere afgeleid van het woord *bom* en kan toegepast worden op grote, vooral dikke mensen en dieren. In het Vlaams duidt men met het woord iets aan wat groot is in zijn soort.

Een van de bekendste figuren uit

Terpen Tijn

Rommeldam is markies De Canteclae van Barneveldt. De naam maakt direct een deftige, aristocratische indruk. Het is een dubbele naam met twee c's, ae, en dt op het eind. Canteclae is ook de naam van de haan in *Van den vos Reinaerde*. Het woord laat zich makkelijk duiden. *Cante* komt van *cantare* en *clae* is 'helder'. De naam betekent 'de helder zingende of kraaiende'. Het markizaat van Barneveld mag misschien niet zo groot zijn, het is wel de plaats die beroemd is om zijn kippenboerderijen, en er bestaat zelfs een apart hoenderras dat naar de stad is vernoemd.

In het verhaal 'Tom Poes en de tijwisselaar' treffen we in de eerste aflevering een markant duo aan: de tijwisselaar Oene Horletoet en zijn leerling Kobbe Kobbema. Die namen hebben een Noord-Nederlands karakter. Oene is een oude Friese mansnaam, en het achtervoegsel -ma in *Kobbema* treffen we ook aan in namen uit onze noordelijke provincies. *Kobbe* is de benaming voor de kap- of kokmeeuw, en zo is Kobbe Kobbema ook getekend: zijn naam is gelijk aan zijn uiterlijk. *Horletoet* heeft twee betekenissen: het kan een werktuig zijn, een bepaald soort schaaaf om traptreden uit te schaven, maar ook een kruik om koffie in te bewaren. Wie nu die tweede betekenis kent, leest de tweede aflevering van het verhaal heel anders. Als de tijwisselaar klaar is met het trekken van een

En van de bronnen van Toonders veelgeroemde taalgebruik is het Engels. Dat blijkt heel duidelijk uit bijvoorbeeld het verhaal 'De transmieter'. Daarin komt een wezen uit de toekomst op bezoek in het heden doordat zijn *transmieter* (van het Engelse *transmitter*) niet goed werkt. Hij verplaatst zich in een luchtkussenvoertuig, dat hij zelf omschrijft als *huiverkracht*. En wanneer Super met dit voertuig wegrijdt, roept het wezen uit de toekomst wanhopig uit: "Een vreugderijder!" De taal van de toekomst wordt bepaald door het Engels, zo wordt wel duidelijk. Voor lezers van Onze Taal moet dit een deprimerende gedachte zijn.

In andere verhalen is het Engels meer verborgen aanwezig. De hoofdpersoon van het verhaal 'De Atlantiër' is ene Lemuriël Baboen. Zijn achternaam moet afgeleid zijn van het Engelse woord *baboon*, 'baviaan'. En in wellicht het beroemdste Bommelverhaal, 'Het kukel', figureert de Grote Droon. Hoe toepasselijk die naam is, blijkt wel als je bedenkt dat het Engelse *drone* 'dar' (mannetjesbij) kan betekenen, en als je de kleine ventjes ziet die als bezige bijen de Grote Droon moeten dienen.

De kleine, glibberige wezentjes in 'De pronen' zijn afkomstig uit proon-dril, u weet wel. Ze blijken zeer bevattelijk voor het jargon van ambtenaren en agogen. Het Engelse bijvoeglijk naamwoord *prone* kan onder meer betekenen 'vatbaar, gevoelig'. Het is duidelijk dat Toonder aan deze betekenis heeft gedacht.

Een ander voorbeeld betreft een uitroep van Kwetal. Als Prlwytzkofski hem iets te hardnekkig ondervraagt, roept Kwetal getergd: "Jij doet aan breinpluk." Hier schemert de Engelse uitdrukking *picking one's brain* door de taal van het kleine volkje heen.

En het woord *denkraam*, is dat niet afkomstig van het Engelse *frame of mind*? Of laat ik mij nu als een vreugderijder meevoeren op de huiverkracht van de Engelse taal?

cirkel, zodat het zeewater zich zal terugtrekken, vraagt de leerling in aflevering 4679: "Gaan we nu een beetje rusten? Ik heb trek in koffie." Zijn leermeester reageert verontwaardigd. "'Koffie!' zei de ander afkeurend. 'Rust! Je moet leren, dat er voor een tijwisselaar nooit rust is. Kijk om je heen!'" De man die koffiepot heet, gunt zichzelf geen tijd om koffie te drinken.

● DE BOVENSTE TIEN

In 1963 introduceerde Toonder in de Bommelverhalen een nieuwe groep personages: de Bovenbazen. Het zijn tycoons, magnaten die alles bezitten. De naam *bovenbazen* is een prachtige vondst. Hij is afgeleid van de zegswijze *je hebt altijd baas boven baas*: ieder heeft zijn meerdere. Deze lieden hebben echter niemand boven zich en heten daarom bovenbazen. De groep heeft ook nog een andere naam: de Bovenste Tien. Hier speelt Toonder een spel dat van groot belang is voor het verdere verloop van het verhaal.

Oene Horletoet

De Bovenste Tien is een vertaling van het Engelse begrip *the upper ten*, een afkorting van *upper ten thousand*, de benaming voor de sociale bovenlaag van New York. In *upper ten* heeft *ten* zijn functie als telwoord verloren, maar Toonder pakt die weer op. De groep heet de Bovenste Tien, maar zij bestaat slechts uit negen personen. Ook voor bovenbaas Nahum Grind is dat een raadsel. Hij zegt: "We zijn maar met zijn negenen. Waarom worden we de Bovenste Tien ge-

kapitein Wal Rus

MARTEN TOONDER

Bommelsteiniana

Bommelverhalen verschenen in vele talen en uiteenlopende vormen: van een enkele bundel in het Tsjechisch en het Maleis tot een jarenlange kranteserie in het Frans (45 jaar) en het Zweeds (30 jaar). Op 21 oktober van dit jaar verschijnt er een wel heel bijzondere Bommelvertaling: *De Thoma Fele nec non et de larva Bommelsteiniana*, het Bommelverhaal 'Tom Poes en het spook van Bommelstein' in het Latijn. De vertaler daarvan is de classicus dr. K.H.E. Schutter uit Nijmegen. Hoe geef je een goede vertaling van het virtuoze, subtiele en speelse idioom van Marten Toonder in een taal als het Latijn? En: is een 'dode taal' als het Latijn überhaupt geschikt voor een vertaling van een verhaal uit een moderne, levende taal?

Dr. Schutter: "De uitdaging is ondanks alles de bondigheid van het Latijn te behouden. Het Latijn is onder meer in het voordeel doordat het geen lidwoorden kent, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden soms weg kunnen blijven, naamvalsuitgangen voorzetsels vaak overbodig maken, deelwoordconstructies hele bijzinnen kunnen vervangen, en doordat de hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zullen* in het Latijn niet voorkomen. Het nadeel van het Latijn is dat in die taal moeilijk abstracte begrippen en moderne woorden uit te drukken zijn. Bovendien mist het Latijn het gemak van bijvoorbeeld het Grieks om samengestelde woorden te vormen: bij het vertalen van alledaagse woorden als *vuilnisvat*, *bloemtafelje* en *spookhuizen* moest ik mijn toevlucht nemen tot omschrijvingen.

De typische eigennamen in de Bommelverhalen heb ik soms een Latijnse uitgang achter de Nederlandse naam gegeven – *Bommel* werd *Bommelius* en *Doddel(tje) Doddeli(uncula)* – en soms in het Latijn vertaald: *Zielknijper* werd *Torquanimus* (van *torqu* = 'knijp' en *animus* = 'ziel'). Het verfranste Nederlands van markies De Canteclær heb ik weergegeven door Griekse woorden: in elitaire Latijnse kringen vervulde het Grieks namelijk een zelfde rol. De zin 'Aqua Vitae stond er op het etiket, en hoewel Tom Poes niet veel Latijn kende...' werd 'Hygrasia Zooës stond er op het etiket, en hoewel Tom Poes niet veel Grieks kende...' In bepaalde gevallen heb ik Griekse tussenwerpsels zelf moeten verzinnen, met behoud van hun taalkundige betekenis. En het door Toonder zelf gebruikte Latijn werd 'chic' Latijn van Livius en Plautus, dat zich onderscheidt van het basis-Latijn van Caesar en Cicero in de rest van de tekst.

Eén ding moet de lezer van *De Thoma Fele nec non et de larva Bommelsteiniana* niet vergeten. Het Latijn was bestemd om voorgedragen of hardop gelezen te worden. Met de mooie Italiaanse uitspraak klinkt het geschreven Latijn welluidend en zoetvloeiend."

noemd? Er kan er nog best eentje bij. Dat zou leven in de brouwerij brengen." Die lege plaats zal ingenomen worden door heer Bommel. Zijn handelingen in het krachtenveld van kapitaal en aandelen zijn voor de overige leden geheel ondoorzichtig en worden als een ragfijn spel aangemerkt, maar zijn zetten worden gelukkig ingegeven door het feit dat heer Bommel meer heer is dan bovenbaas.

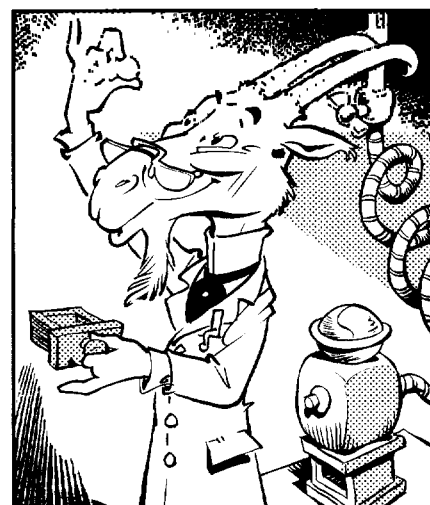
Amos W. Steinhacker en Nahum Grind zijn de belangrijkste vertegenwoordigers van deze groep. De eerste bezit de olie en vijf negende van de ritssluitingen, de tweede is van de motoren. De naam Amos W. Steinhacker heeft weer de opbouw van

een Amerikaanse naam. De beide voornamen Amos en Nahum zijn gelijk aan die van twee joodse profeten uit het Oude Testament en leidden

bij de herpublicatie van het verhaal eerder dit jaar in NRC Handelsblad tot een verontwaardigde ingezonden brief en dito wederantwoorden. De achternaam Steinhacker is het Duitse equivalent van (John D.) Rockefeller, de Amerikaanse oliemagnaat en miljardair. Wie stenen hakt krijgt grind, en misschien is zo de tweede bovenbaas aan zijn naam gekomen. Overigens heet de secretaris van Amos W. Steinhacker Steenbreek. Ook hier weer het breken van stenen. Het woord is niet door Toonder bedacht; het bestond al in onze taal, waar het de naam is van een plantegeslacht.

Uit deze enkele voorbeelden blijkt duidelijk dat de namen bij Toonder veelal een diepere betekenis hebben en met zorg gekozen zijn. <

professor Joachim Sickbock

Nahum Grind en Amos W. Steinhacker

links: markies De Canteclær van Barneveldt